

Читання як терапія для бібліотекарів під час війни (Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Хто з бібліотекарів не знає про вплив читання на зниження тривожності, управління стресом, поновлення енергії та емоційної рівноваги, аналізування і пошук виходу з важких ситуацій? Бібліотерапія значно активізувалась в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Тисячі українських бібліотек проводять багато бібліотерапевтичних заходів як для дітей, так і для дорослих: майстер-класи, голосні читання, тренінги, круглі столи, зустрічі, акції, бібліобесіди, пізнавально-розважальні заходи.

В умовах теперішньої реальності розради в книжках шукають навіть і ті, хто їх пише. А що ж читають самі бібліотекарі в умовах війни? Чи мають можливість для читання? Яка книжка для них стала рятівною? На ці та інші запитання відповіли бібліотекарі публічних бібліотек області, взявши участь в обласному соціологічному дослідженні «Читання як терапія для бібліотекарів під час війни».

У дослідженні взяли участь бібліотекарі 41 територіальної громади області – 81,6% від загальної кількості громад. З різних причин не брали участі у дослідженні бібліотеки 8 територіальних громад: Заваллівської селищної; Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобридської, Тишківської сільських територіальних громад.

До опитування долучився 491 респондент-бібліотекар (67,4% від загальної кількості бібліотечних працівників області) з 335 бібліотек (62,7% від загальної кількості бібліотек). Серед опитаних 98,5% жінок (484 особи) та 1,5% чоловіків (7 осіб).

За віком переважали респонденти середнього та старшого віку, а саме: вікової категорії 30-44 роки – 20,2% (99 осіб); 45-60 років – 57,6% (283 особи); 61-75 років – 17,7% (87 осіб); незначний відсоток молоді 18-29 років – 4,5% (22 особи) від загальної кількості респондентів.

За рівнем освіти: більша частина – 59,7% учасників дослідження (293 особи) мають середню спеціальну освіту; 35,2% (173 особи) – фахову вищу освіту; 5,1% (25 осіб) мають незакінчену вищу освіту.

Для переважної більшості респондентів – 72,5% (356 осіб) звичка читати нікуди не поділася. Вони продовжують читати так само активно, як і до війни. Решта опитаних – 27,5% (135 осіб), на жаль, і досі не можуть зосередитись на читанні, читають лише своїм дітям.

Як виявило дослідження, 94,3% респондентів (463 особи) надають перевагу лише друкованим книжкам; 5,7% опитаних (28 осіб) користуються можливістю читати електронні версії книжок на сайтах електронних

бібліотек та сервісів електронних книг, безкоштовний доступ до яких нині надають видавництва та інтернет-книгарні: «Чтиво» (<https://chtyvo.org.ua/>), «Відкрита книга» (<https://sites.google.com/site/openbookclassic/>), Електронна бібліотека «Україніка» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>); сервіси електронних книг E-bookua.org.ua, Javalibre.com.ua, УкрЛіб (<https://www.ukrlib.com.ua/>), Knigogo (<https://knigogo.com.ua/>).

Абсолютна більшість опитаних обирає для читання книги українською мовою – 95,7% (470 осіб), водночас 4,3% (21 особа) читають російськомовну літературу.

Через війну у багатьох респондентів змінилися мотиви читання, зокрема 44,8% (220 осіб) читають книги, щоб відволіктися від трагічних реалій; 41,1% (202 особи) – відновити душевний спокій; для дозвілля – 33,6% (165 осіб); подолати страх та розпач – 16,7% (82 особи); інше – 3,4% (17 осіб). Слід зазначити, що опитувані при відповідях поєднували декілька цілей читання.

Основний мотив читання української художньої літератури – потреба відволіктись від воєнного сьогодення, психологічно урівноважитись. У період воєнного часу 94,6% (463 особи) віддали перевагу читанню художньої літератури, зокрема книгам українських та зарубіжних авторів у перекладах українською мовою, 3% (15 осіб) – науково-популярній, 2,4% (12 осіб) – виробничій літературі.

Опитувані віддають перевагу художнім творам різних жанрів (частина респондентів обирала одразу декілька категорій), а саме:

- історичній літературі – 50,7% (249 осіб);
- соціально-побутовим та любовним романам – 30,4% (164 особи);
- пригодницькій літературі – 22,6% (111 осіб);
- детективам – 11,4% (56 осіб);
- фантастиці – 8,3% (41 особа);
- поезії – 7,9% (39 осіб);
- біографічним творам – 6,1% (30 осіб).

Серед художніх творів історичної тематики респонденти назвали книги саме українських авторів. Події, описані в них, охоплюють різні періоди історії України, починаючи з давніх часів; серед згаданих творів такі: «Захар Беркут» І. Франка, «Устим Кармелюк» В. Кучера, «Гайдамаки» Ю. Мушкетика, «Чорний ворон» В. Шкляра, «Чорна рада» П. Куліша, «Справа отамана Зеленого» А. Кокотюхи, «Горить свіча» В. Малика, «Берестечко» Л. Костенко, «Собор» О. Гончара, «Музей покинутих секретів» О. Забужко, «Жовтий князь» А. Барки, «Сад Гетсиманський» І. Багряного, «Волинь» У. Самчука, «Сині води» В. Рутківського, «Коли кулі співали» Р. Ковалю, «Україна в огні» О. Довженка та інші.

Соціально-побутові та любовні романи допомагають людині розслабитись та відпочити від повсякденних справ, негативних новин. Здебільшого, опитувані читають твори українських авторів (зарубіжних – значно менше), серед лідерів читацьких уподобань такі видання: «Ріка життя» Н. Фіалко, «Роксолана» П. Загребельного, «Добрі новини з

Аральського моря» І. Карпи, «Село не люди» Л. Дашвар, «Хочу бути твоїм» Л. Різ, «Найважливіше наприкінці» Г. Вдовиченко, «Прилетіла ластівочка» І. Роздобудько, «Джейн Ейр» Ш. Бронте, «Король дощу» С. Мартинюка, «Спати з жінками» А. Любки, «Розколоте небо» С. Талан, «Прозорі жінки» Л. Таран, «Графиня» В. Лиса, «Забудь мене» Г. Зюман, «Мелодія кави у тональності кардамону» Н. Гурницької, «Second life» М. Гримич та інші.

Пригодницька література відволікає від негативної інформації, дає можливість поринути в інший спосіб життя. Улюбленими книгами респондентів про пригоди виявилися такі: Кідрук М. «Озирайся і мовчи», «Любов і піранї», Оз А. «Пізнати жінку», Войнович В. «Життя і неймовірні пригоди Івана Чонкіна», Кері П. «Магія сліз», Крістоф А. «Грубий зошит», Павич М. «Остання любов у Царгороді», Русо А. «Кипуча річка», Квік А. «Третє коло».

Читанню детективів надали перевагу 11,4% респондентів. Більшість із них читають детективи українських письменників. Серед лідерів уподобань такі книги: «Жінка для стіни» В. Лиса, «Вілла Деккера» Ю. Винничука, «Закон равлика» А. Куркова, «Вигнанець і шляхетна полонянка» А. Кокотюхи, «Залізне павутиння» О. Донича, «Крос у небуття» Ю. Сороки, «Убивця з підземелля» К. Циганчук, «Місяцівна» Д. Корній, «Ідеальна незнайомка» М. Меган, «Емісар» О. Волкова.

Фантастичні твори вчать звертати увагу на досконалість та загадковість простих на перший погляд речей. Багато письменників крім описів невідомих світів піднімають важливі морально-етичні питання, які змушують задуматись про природу світу і своє місце в ньому. Серед лідерів уподобань – книги українських та іноземних письменників: Кідрук М. «Гуаякільський парадокс», Дяченко М. та С. «Ключ від Королівства», Михед О. «Астра», Азімов А. «Фундація», Павлюк І. «Танець недоумка», Кавагуті Т. «Доки кава не охолоне», Мартін Д. «Лицар сімох королівств», Вейр Е. «Марсіанин», Корній Д. «Крила кольору хмар».

Рівень поетичної культури в Україні сьогодні має позитивну динаміку, віршоване слово звучить впевнено і патріотично. Респонденти (7,9%) надали перевагу таким поетичним творам: Костенко Л. «Триста поезій», Корінь А. «Віку мого день», Жадан С. «Псалом авіації», Андрухович Ю. «Листи в Україну», Любка А. «Сорок баксів плюс чайові», Симоненко В. «Задивляюсь у твої зіниці», Іздрик Ю. «Ліниві і ніжні», Кримський А. «Не всі рани гояться».

Серед біографічних творів опитувані назвали виключно книги українських авторів, де представлені біографії людей різних професій та сфер діяльності, а саме: Загребельний П. «Кларнети ніжності», Олійник М. «Дочка Прометей», Тулуб З. «В степу безкраїм за Уралом», Драч І. «Сковорода», Мушкетик Ю. «Останній гетьман».

Лідерами серед науково-популярних видань виявились такі: «Їжа для мозку» Л. Москоні; «Стратегія життя» К. Занусі; «Філософія свободи» М. Поповича; «Пташина історія» Н. Атамась.

Слід зазначити, що під час війни 3,1% респондентів обирають книжки з психології. На їхню думку, такі видання, як: «101 спосіб впоратися з тривогою, страхом і панічними атаками» Тані Пітерсон, «Як взаємодіяти з проблемними людьми» Роя Ліллея, «Психологія впливу» Роберта Чалдина, «Емоційні гойдалки війни», «Стіни в моїй голові. Жити з тривожністю і депресією» Володимира Станчишина, – допомагають віднайти впевненість у своїх силах, душевну рівновагу, вчать заспокоюватися і не втрачати самоконтроль у стресових ситуаціях, долати складні життєві ситуації самому і допомагати робити це іншим.

Дослідження виявило, що більшість опитаних – 66,8% (328 осіб) не можуть читати книги про війну в умовах життя під час воєнного стану. Інші 33,2% (163 особи) цікавляться книгами про війну, найчастіше згадували такі: «Аеропорт» С. Лойка; «Оголений нерв», «Повернутися дощем» С. Талан; «Іловайськ» Є. Положія; «Муха в окропі на окупованій території» Л. Охріменка; «Синдром АТО» В. Стеблюка; «Троща» В. Шкляра; «На лінії зіткнення» Б. Кушніра; «Фронтовий щоденник» Д. Степаненка; «Слово після страти» В. Собка; «Чорна рота» А. Гая; «Шпиталь» О. Волкова; «Іду на мир» О. Кирилюка; «Шпитальні нотатки» М. Довгань; «Хроніки війни» О. Красовицького; «Сліди на дорозі» В. Маркуса; «Інтернат» С. Жадана; «Сто новел про війну» Б. Гуменюка. Ці книги, де змальовані реальні події, допомагають краще зрозуміти сьогоденну ситуацію в Україні, охопленій війною, а також сформуванню власне бачення й оцінку будь-яких історичних подій.

Варто зазначити, що вищезгадані книги змальовують різні історичні періоди: як роки Другої світової війни, так і період нинішньої агресії росії проти України.

Лідерами читацьких інтересів респондентів під час війни є сучасні українські письменники. Так, 95% респондентів віддали перевагу творам І. Роздобудько, М. Матіос, Ю. Винничука, Б. Гуменюка, В. Лиса, В. Чемериса, М. Гримич, Л. Дашвар, Є. Положія, Ю. Малика, В. Шкляра, Ю. Мушкетика, А. Кокотюхи, А. Куркова, С. Талан, Н. Фіалко, А. Дімарова, братів Капранових, Л. Костенко, М. та С. Дяченків, О. Забужко, Ю. Андруховича, С. Жадана.

Бібліотекарі стали більше читати й українських класиків: серед фаворитів – твори Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, І. Котляревського, І. Багряного, Ю. Мушкетика, їх обрали 23% опитаних.

Попитом 20% респондентів користуються такі письменники світового рівня: Ю. Несбьо, М. Омер, Ж. Сіменон, Д. Чейз, Д. Роулінг, Е. Гарднер, С. Кінг, Р. Бредбері, Д. Орвелл, О. Памук.

Під час війни не всі можуть щоденно читати книги, але для більшості читачів книги стають розрадою. Респонденти назвали понад 70 авторів – представників жанру художньої літератури, які є лідерами читацьких уподобань.

Читання – один із привілеїв, доступний всім. Найбільш рекомендованими є твори таких авторів: С. Талан – «Осінь весна», «З

любов'ю до життя», «Розколоте небо», «Оголений нерв», «Повернутись дощем», «Надія», «Матусин оберіг»; А. Кокотюхи – «Таємне джерело», «Життя на карту», «Розбите дзеркало»; Д. Гнатка – «Проклята краса», «Душа окаянна»; Л. Дашвар – «Мати все», «Село не люди»; Н. Гуменюк – «Плач пересмішниці», «Та, що ламає вітер», «І дощ не змиє всі сліди»; В. Лиса – «Соло для Соломії», «Обітниця», «Століття Якова»; Н. Фіалко – «Ріка життя», «Колискова для Софії»; І. Роздобудько – «Гудзик», «Ліцей Слухняних Дружин»; В. Шкляра – «Маруся», «Чорний ворон», «Троща»; С. Дзюби та А. Кірсанова – «Позивний “Бандерас”», «Операція “Томос”»; М. Кідрука – «Твердиня», Жорстоке небо», «Не озирайся і мовчи»; С. Жадана – «Інтернат»; С. Лойка – «Рейс»; А. Дімарова – «Біль і гнів»; М. Гримич – «Фріда»; Н. Гурницької – «Багряний колір вічності»; Д. Орвелла – «Донька пастора»; С. Кінга – «Зелена миля»; «Повна темрява, без зірок»; Д. Стейнбека – «На схід від Едему»; Е. Колберта – «Шосте вимирання».

Разом було запропоновано більше 90 назв книг різної тематики, лідери репертуару – твори сучасних українських письменників, вони складають 78,5% від усіх запропонованих.

З поміж 70-ти авторів, зазначених бібліотекарями у відповідях, десять прізвищ письменників та їхні твори повторювались неодноразово: Світлана Талан («Оголений нерв»), Володимир Лис («Століття Якова»), Сергій Жадан («Інтернат»), Андрій Кокотюха («Темне джерело», «Червоний»), Люко Дашвар («Мати все»), Ніна Фіалко («Небезпечна межа», «Дві обручки»), Василь Шкляр («Чорний ворон», «Чорне сонце»), Дарина Гнатко («Скеля Червоного сонця», «Проклята краса»), Ліна Костенко («Поезії»), Сергій Лойко («Аеропорт»). Результати дослідження свідчать: книги вищеназваних авторів користуються найбільшою популярністю у бібліотечному середовищі.

Висновки

У дослідженні взяли участь 67,4% бібліотекарів з 335 бібліотек області (62,7%).

За віковою категорією переважають бібліотекарі віком 45-60 років – 57,6%. Це особи жіночої статі з різним рівнем освіти.

Більша частина учасників дослідження (59,7%) мають середню спеціальну освіту.

94,3% бібліотекарів надають перевагу лише друкованим книгам.

Абсолютна більшість опитаних (95,7%) обирають для читання книги українською мовою.

Під час війни змінилися і мотиви читання: більшість бібліотекарів читають книги, щоб відволіктись від трагічних реалій та відновити душевний спокій.

Учасники анкетування віддають перевагу читанню художньої літератури. Особливою увагою читачів користується історична література – її обирають 50,7% опитаних. Бібліотекарі цікавляться і пригодницькими та

детективними романами. Аналіз розподілу книг за жанрами свідчить про різноманітність літературних смаків та уподобань бібліотекарів.

Сьогодні не всі можуть читати про війну. Не виняток і бібліотекарі: їхній інтерес до читання книг про війну (33,2%) пояснюється реалістичністю й актуальністю подій, що відбуваються.

Опитувані поділилися власними вподобаннями щодо читання під час війни. Запити виявилися різножанровими, але переважає художня література. Бібліотекарі вказували авторів – лідерів читання, ними виявилися сучасні українські письменники.

Кожний учасник дослідження запропонував три книги, які він порадив би прочитати друзям чи колегам. Майже вся рекомендована література – це художні видання. З поміж 70-ти авторів, яких бібліотекарі зазначили у відповідях, десять прізвищ повторювались неодноразово.

Дослідження дало можливість ще раз підтвердити важливість читання під час війни. Бібліотекарі відзначили, що книги в період російської агресії стають психологічною підтримкою, розрадою, підтримують психічне здоров'я, надають сил і витримки.